

Zapisniki sestankov kolonije slovenskih izgnancev v Paraćinu (1941-1944)

BOJAN HIMMELREICH

V Muzeju novejšje zgodovine v Celju hranijo med ostalimi arhivskimi viri zapisnike sestankov izgnanske kolonije slovenskih izgnancev v Paraćinu.¹ Zapisniki so zanimivo pričevanje o samoorganiziranju in samopomoči slovenskih izgnancev v Srbiji, o virih financiranja njihovega preživljanja, o njihovih medsebojnih odnosih, o sodelovanju z lokalnimi oblastmi in ne nazadnje o dnevni malenkostih, ki pa so tedaj imele zanje velik pomen.

Omenjena izgnanska kolonija (ali vsaj njen del), katere število se je v času zapiskov gibalo med 114 in 128 ljudi, je v Paraćin prispela kot del transporta, ki so ga iz Meljske kasarne v Mariboru Nemci odpravili v Srbijo 12. junija 1941.² Sodi torej v prvi val izгона Slovencev.³ Nemško spremstvo ga je predalo srbskim oblastem v Arandelovcu in tu so ga razdelili na skupine, ki so jih odpravili v tri kraje: v Jagodino, Čuprijo in Paraćin.

Kot drugod, kjer so izgnanci ostali v mestih, so si tudi v Paraćinu osnovali izgnansko kolonijo. Čeprav so pripadali različnim socialnim skupinam (učitelji, duhovniki, odvetniki, trgovci, delavci) in so prilajali iz različnih okolij (poleg Celja in bližnjih manjših krajev, ki prevladujejo, sta izpričan vsaj še Ptuj in Ljubljana), je, kljub občasnim trenjem, odboru uspelo obraniti povezanost, ki jim je lajšala tegobe izgnanstva.

Iz zapisnikov je razvidno, da so pri prizadevanju za ureditev svojega položaja slovenski izgnanci naleteli na različen odmev lokalnih oblasti, zaznati pa je sodelovanje tudi s posameznimi prebivalci. Izgnanci v Paraćinu so se mogli nasloniti na pomoč svojih rojakov, ki so tam živeli že pred okupacijo. Zaposleni so bili v steklarni (ki je bila v lasti delniške družbe Abel, lastnice steklarn v Hrastniku in Rogaški Slatini) in tekstilni tovarni (eden od teh je bil tudi v zapisnikih omenjeni Ivan Posteržin), nekateri na višjih

delovnih mestih in so omogočili zaposlitev tudi slovenskim izgancem, tudi otrokom. Mnogi teh Slovencev so se po osvoboditvi z izgnanci vrnili v Slovenijo. Izgnanci so si organizirali tudi "duhovno" življenje. Prirejali so kulturne prireditve (npr. za Prešernov dan), v kapeli blizu steklarne so imeli izgnani dubovniki maše, imeli so svojo knjižnico, otroci so redno hodili v šole. Vojne razmere so med njimi zahtevale svoj davek; nekateri so padli kot boreci NOB, drugi so bili žrtve nemških represalij (dva brata Pavletič, Špacapan).

V omenjenih zapisnikih je prva omenba sodelovanja izgnancev v Paraćinu poročilo o začetku delovanja skupne kuhinje 14. avgusta 1941. Štiri dni po tem so na sestanku izvolili njen odbor, ki so ga kasneje razširili še s skladiščnikom in njegovo namestnico, z revizorjema hlagajne in skladišča ter knjižničarjem. Ob obletnici delovanja odbora, ko so volili novo sestavo, in že pred tem, je prišlo do nekaterih sprememb, vendar je inž. Knafelje na mestu predsednika ostal do decembra 1944. Ob koncu oktobra 1941 so izvolili tudi odbor vseh slovenskih izgnancev v Paraćinu, ki je imel skorajda identično zasedbo kot odbor kuhinje.

Sredstva za delovanje skupne kuhinje so sprva predstavljala le vplačila članov, katerih višino je določil odbor na podlagi izračuna stroškov. Že septembra 1941 pa je odboru uspelo najeti posojilo v višini 50.000 din v Ljubljani, o katerem so govorili že na prvem sestanku. Ker sam ni mogel nositi odgovornosti in jantva za tolikšen znesek, je moral vsak član kuhinje vplačati delež 50 din in še podpisati obveznico, da jamči z dvajsetkratnim zneskom za plačilo omenjenega posojila, kot tudi za druge obveznosti odbora, ki hi nastale s poslovanjem skupne kuhinje ali sploh oskrbe z živežem. Novembra 1942 je odbor sklenil najeti novo posojilo, tokrat pri okrajnem odboru za oskrbo izgnancev v Paraćinu, vendar ni podatkov, ali je bilo to realizirano. Novembra in decembra so slovenski izgnanci prejeli dvakrat po 15.000 din od dr. Smodeja iz Beograda.⁴ Polovico zneska so namenili le za potrebe skupne kuhinje, ki je tedaj štela 49 članov, drugo pa so razdelili med vse slovenske izgnance v Paraćinu in okolici, katerih skupno število je bilo tedaj 128. Podpora v višini 30.000 din so dobili iz istega naslova tudi ob Božiču. Denarno pomoč so izgnanci dobili v letu 1941 od okrajnega odbora za oskrbo izgnancev. Okrajno načelstvo v Para-

¹ Muzej novejšje zgodovine v Celju, AŠ 106, mapa 1. Na 115 straneh zvezka malega formata, ki nosi napis "iz zapuščine dr. Rudolfa Dobruviška", je 31 rokopisnih zapisnikov, zabeleženih od 18. avgusta 1941 do 17. decembra 1944 (slednji je nastal pu dolgem prenosu, saj si zapisniki kontinuirano sledijo do 21. februarja 1943).

² Vrsto podrobnosti o življenju izgnancev v Paraćinu mi je navela g. Darinka Pavletič - Lutenčak, za kar se ji še enkrat zahvaljujem. Nekaj fotografij in dnibecev spominov je tudi v delu: Fran Roč, Slovenski izgnanci v Srbiji 1941-1945, Maribor 1967.

³ Več o tem v: Tone Ferenc, Mužično izganjanje Slovencev med drugo svetovno vojno, str. 19-107, zbornik Izgnanci, Ljubljana 1993.

⁴ Prav tam, str. 82.

činu je večkrat namenilo odboru po nekaj sto kilogramov moke, finančno stanje odbora pa so olajšala tudi darila posameznikov, "Miklavževa zbirka" in lastni dobodki od peke kruha in najemnine za oddajanje stanovanja. V prvem letu poslovanja so bili celotni izdatki skupne kuhinje 241.309 din, izdatki pa 203.423 din, do avgusta 1942 so odplačali tudi 15.000 din na račun posojila.

Skupna kuhinja je sprva kratek čas delovala v osnovni šoli, kasneje je dobila svoje prostore. Pri njenem opremljanju so bili poleg lastnega dela deležni pomoči steklarne (ki jim je darovalo steklovino), članic Kola srpskih sestara iz Paraćina in posameznikov. Živila za sprotno porabo in ozimnico, kurivo, inventar in ostale potrebščine je odbor kupoval vedno po skrbnem preudarku, čimveč dela v zvezi s poslovanjem kuhinje pa so skušali opraviti sam. Za kuhanje, pravo kuriva in skrb za svinje, ki so jih začeli sami rediti že leta 1941, so določili dežurne, ki so bili za izogibanje delu denarno kaznovani. Skupaj so tudi obdelovali zemljo, ki jo je v skupno uporabo dobila kuhinja. Novi člani, ki so bili sprejeti, ko so bila dela na polju že opravljena, so morali ob vstopu plačati določen znesek kot odkup za ta dela.

Člani kuhinje, katerih število se je gibalo razen na začetku ves čas okoli 50 - na tej višini so ga kasneje tudi omejili in so sprejemali z redkimi izjemami nove le, če je kdo izstopil - so v kuhinji dobili kosilo in večerjo. Za to so plačevali sprva 43 din na teden, znesek pa se je do februarja 1943 več kot potrojil.

Omenjeni dokument bi ob osebnih izpovedih še živečih izgnancev predstavljal dobro podlago za raziskovalno nalogo mladih zgodovinarjev, tem prej, ker je življenje v izgnanstvu v Srbiji bilo, kljub pogosti (zlo)rabi v namene "bratstva in enotnosti", le malokrat predmet zanimanja zgodovinpisja. Izdelava izvlečkov ali celo objava v celoti bi na tem mestu ne bila smiselna, zato tu navajamo le prvi zapisnik:

*"Zapisnik
o sestanku slov. izgnancev v Paraćinu
dne 18. avgusta 1941 v osnovni šoli*

Navzoči so poglavarji sledečih družin: Čak Franjo, dr. Dobovišek, dr. Kranberger, Kafol, ing. Knafelj, Košenina, Likar, Pavletič, Pustotnik, Tavželj, Stermecki, Šribar, 2 duhovnika, dr. Blatnik iz Ljubljane, Posteržin Ivan, Aleksa Srndaković, Mile Drenovaković in več žen.

Nanen sestanka je ustanovitev odn. nadaljevanje skupne kuhinje in oskrba življenskih potrebščin za slov. izgnance v Paraćinu.

Stermecki Rud. otvori sestanek in se nato soglasno sklene, da se ustanovi skupna kuhinja pod vodstvom odbora, ki naj vodi poslovanje te kuhinje in oskrbo vseh izgnancev, kakor tudi vse javne zadeve z oblastmi.

Izvoli se soglasno sledeči odbor:

1. Predsednik: ing. Knafelj Leon
2. Podpredsednik: Stermecki Rudolf
3. Tajnik: Dr. Dobovišek Rudolf
4. Blagajnik: Dr. Kranberger Robert
5. Kafol Ljadmila
6. Tavželj Saša
7. Drenovaković Mile
8. Srndaković Aleksa
9. Posteržin Ivan odborniki

Z veseljem se je sprejel vstop dveh bratov Srbov - domačinov v odbor, ki sta ponudila vsestransko pomoč.

Poslovanje te kuhinje se je začelo že v četrtek 14. avgusta po odhodu transporta v Zaječar in morajo člani hrano od tega dne dalje plačati po ceni, ki se bo ob koncu tedna na podlagi izdatkov in obračuna od odbora določila

K skupni kuhinji pristopijo:

Čak Franjo	3 osebe
Dr. Dobovišek Rudolf	4 osebe
Dr. Kranberger	2 osebi
Kafol Ciril	3 osebe
ing. Knafelj Leon	4 osebe
Košeniua Ivan	1 oseba
Likar Ivan	4 osebe
Mrovlje Slavko	2 osebi
Pavletič Ivan	5 oseb
Pustotnik Ivan in Jalka	2 osebi
Špacapan	9 oseb
Šribar	2 osebi
Tavželj	4 osebe
Erjavec	1 oseba
Duhovniki	2 osebi

<i>Kuha se torej za</i>	<i>48 oseb</i>

Soglasen sklep, da Špacapan Leopold, ki ima družino 9 oseb, od katerih so zaposleni 4, plača hrano samo za 4 osebe, dobi pa 9 porcij. Istatako Likar Ivan, ki ima 4 osebe, a je samo on zaposlen, plača za 1 osebo, dobi pa 4 porcije. Duhovniki, ki niso stahio takaj, plačajo samo za 1 osebo.

Ker je dosedavni prostor za kuhinjo v osnovni šoli odpovedan, se sklene, da najame odbor priuieren lokal za kuhinjo in obednico s potrebnimi stranskimi prostori za shrambo živil.

Gg. Mile Drenovaković, Posteržin in Srndaković izjavljajo, da bodo čimprej poiskali priuieren lokal, ki bo odgovarjal svoji svrhi. G. Posteržin obljubi, da bo postavil v novem lokalu zidanih štedilnik. G. Srndaković Aleksa obljubi svojo pomoč pri nabavi kariva

Nato se po daljši debati sklene, da g. Dr. Blatnik iz Ljubljane preskrbi pri uierodajnih faktorjih v Ljubljani za slov. izgnance v Paraćinu posojilo v znesku Din 50. 000 kot obratni kapital za nabavo živil in kuriva za zimo. Dr. Blatnik obljubi, da bo po uožnosti čimprej preskrbel

tako posojilo. Posojilo bi se potem polagoma v obrokih vračalo.

G. Mile Drenovaković priporoča, da se v svrhu nabave potrebne inventarja za kuhinjo in obednico napravi prošnja na "Kolo srbskih sestara" v Paračini, odbor pa naj sestavi seznam potrebnega inventarja.

Posteržin Ivan obljubi, da bo preskrbel v Steklorni potrebno steklovino.

Dr. Blatnik pozdravlja ustanovitev te organizacije, ki pomeni realno samopomoč slov. izgancev v teh težkih časih in bo gotovo tudi Ljubljana prožila svojo pomoč.

Predsednik nato zaključi sestanek.

Paračim, dne 20. / VIII. 1941"

Hotel Tivoli v Ljubljani
razglednica, 1922
Zgodovinski arhiv Ljubljana, Fototeka

Rimske Toplice
razglednica, okoli 1910
Zgodovinski arhiv Ljubljana, Fototeka

Tempel in Donat vrelca Rogaske-Slatina.

Vrelca Tempel in Donat v Rogaski Slatini
razglednica, 1920
Zgodovinski arhiv Ljubljana, Fototeka